

POHĽAD DO ZRKADLA ALEBO O SCHIZOFRÉNII PARAGRAFU 241 ZÁKONA Č. 140/1961 SB.

Kristián Čechmánek*

***Abstrakt:** Táto práca predstavuje náhľad do českej a slovenskej trestnoprávnej ochrany ľudskej dôstojnosti v sexuálnych veciach. Autor skúma vývoj spoločnej, socialistickej právnej úpravy trestného činu znásilnenia a jej vyústenie do dvoch samostatných právnych poriadkov. Primárnym zámerom je preukázať, že osoby mužského pohlavia nepožujú v slovenskom právnom prostredí náležitú ochranu pred obráteným znásilnením, teda protiprávnym konaním ženy – páchatelky, ktorá násilím, hrozbou bezprostredného násillia alebo využitím bezbrannosti, donúti muža k súložiu. Štát tak opomína svoj pozitívny záväzok zabezpečiť rovnakú trestnoprávnu ochranu ľudskej dôstojnosti pre všetkých, bez ohľadu na pohlavie. V porovnaní s českou právnou úpravou možno hovoriť o zásadne odlišnom prístupe k problému, a to napriek totožným východiskovým podmienkam. Rozdiely sú badateľné predovšetkým po prijatí zákona č. 144/2001 Sb., ktorý predstavoval významný krok smerom ku komplexnej ochrane potenciálnych obetí sexuálnej trestnej činnosti. Slovenský zákonodarca dostal ukázkový návod, ako sa vyrovnat s nepostačujúcou a rigidnou socialistickou právnou úpravou. Autor v závere článku, po dôkladnej analýze právneho stavu, navrhuje jednoduchú legislatívnu zmenu, ktoré je už dobre známa z českého právneho prostredia.*

***Kľúčové slová:** ľudská dôstojnosť, znásilnenie, sexuálne násillie, diskriminácia, rovnosť*

ÚVOD

Zrejmé rozdiely v Českej a Slovenskej medzivojnovej právnej úprave, kedysi odôvodnené príslušnosťou k štátom s odlišnou kultúrnou výbavou, sa priebežnou kodifikáciou vytrácali, až došlo, postupnou unifikáciou práva, k vytvoreniu právne-menej konzistentného československého štátneho útvaru.¹ O to viac možno so záujmom vnímať opätovné roztváranie pomyselných legislatívnych nožníc pri neskoršom, postfederálnom, vývoji. Dismemberácia Českej a Slovenskej federatívnej republiky isto priniesla mnohé zmeny. Nie všetky však zodpovedajú vytýčenému únióvému unifikačnému trendu vo veci ochrany ľudskej dôstojnosti, ba navyše, v mnohých zásadných oblastiach dochádza k podstatnému odklonu od takto vymedzenej trajektórie. Neradi by sme generalizovali obraz protichodnej tendencie, na strane druhej, v oblasti trestnoprávnej ochrany dôstojnosti, ktorej je tento článok dedikovaný, možno hovoriť o odlišnostiach podstatného charakteru.

Ako už názov napovedá, príspevok je venovaný problematike vývoja a úpravy trestného činu znásilnenia v Českej a Slovenskej republike. Cieľom nášho príspevku je, prostredníctvom horizontálnej a vertikálnej komparácie, preukázať absenciu, respektíve významne nižšiu úroveň ochrany osôb mužského pohlavia poskytnutú slovenskými trestnoprávnymi normami, pred protiprávnym konaním, ktorým páchatelka – násilím, hrozbou (bezprostredného) násillia alebo využitím bezbrannosti, donúti muža k súložiu. Ide o fenomén obráteného znásilnenia alebo *reverse rape*, ktorého špecifikom je, neštandardná, pozícia ženy ako páchatelky a muža ako obeť. Porovnanie českej a slovenskej

* Mgr. Kristián Čechmánek, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. E-mail: k.cechmanek@gmail.com.

¹ VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. *Právní dějiny na území Slovenska*. Ostrava: KEY Publishing 2007, s. 410.

trestnoprávnej úpravy vrhá na slovenské trestné právo nové svetlo, prostredníctvom ktorého celkom nelichotivo obnažuje diskriminačný obsah právnej normy upravujúcej trestný čin znásilnenia. Zdanlivo bezvýznamná odchýlka medzi všeobecne ustanovenou obeťou znásilnenia v českom trestnoprávnom predpise a selektívne určenou obeťou ženského pohlavia v tom slovenskom sa plynutím času zvyrazňuje, a to z dôvodov vedeckého poznania, cielenej modernizácie noriem alebo prijatia dokumentu Listiny základných práv EÚ, ktorý si za jeden z rozhodujúcich cieľov určil práve ochranu ľudskej dôstojnosti. Táto otázka nadobúda ešte ostrejšie kontúry v súvislosti s úrovňou poznatkov z psychológie, sociológie a medicíny, či naliehaním Rady Európy. Štát však zásadnú požiadavku rovnakej trestnoprávnej ochrany dôstojnosti osôb oboch pohlaví vôbec nereflektuje. S tým súvisí aj druhý, nemenej podstatný cieľ práce, a to preukázať, že slovenský zákonodarca neposkytuje rovnakú právnu ochranu všetkým, a to bez dôvodu, respektíve, z dôvodu, ktorý je arbitrárneho charakteru.

Pre prehľadnosť sme rozdelili prácu na viaceré časti, ktoré sú v súčte a vo svojej nadväznosti výrazom deduktívnej metódy ako základného pracovného postupu pri kompozícii článku. Prvá časť obsahuje vymedzenie ľudskej dôstojnosti a prejavy jej ochrany v európskom, presnejšie však československom, kontexte. Cieľom tejto časti je poukázať na význam kategórie ľudskej dôstojnosti, predovšetkým po prijatí Lisabonskej zmluvy a s tým logicky súvisiace dielčie následky vo vnútroštátnej úprave právnych poriadkov členských štátov Európskej únie. Naša pozornosť sa upiera na otázky ľudskej dôstojnosti priamo spojené s trestnoprávnou úpravou dvoch porovnávaných štátov s odkazom na primárne komunitárne právo.

V druhej časti sa venujeme úprave trestného činu znásilnenia tak v právnom poriadku Českej a slovenskej federatívnej republiky, ako aj v právnych poriadkoch jej sukcesorov. V tejto kapitole upriamujeme pozornosť najmä na 3 významné obdobia, a to:

- 1) obdobie pred prijatím zákona č. 144/2001 Sb. – novely *Trestního zákona*, ktorou bola v Českej republike rozšírená ochrana pred znásilnením aj na osoby mužského pohlavia;
- 2) obdobie od prijatia novely *Trestního zákona* (zákon č. 144/2001 Sb.) do prijatia zákona č. 300/2005 Z. z., teda do rekodifikácie slovenského trestného práva hmotného a napokon,
- 3) obdobie po rekodifikácii slovenského trestného práva hmotného.

Uvedené trojdelenie berie zreteľ na míľniky, ktoré považujeme za najpodstatnejšie v súvislosti s vývinom právnej úpravy trestného činu znásilnenia v skúmaných regiónoch. Máme na mysli udalosti, ktoré podstatným spôsobom formovali (alebo mohli formovať) evolúciu trestného činu znásilnenia, teda udalosti, ktoré vplývali na rozchod, či už spomínané otváranie legislatívnych nožníc v komparovaných jurisdikciách. Významnou otázkou, ktorej sa treba venovať, je aj posúdenie ustanovenia trestného činu sexuálneho násillia (§ 200 zákona č. 300/2005 Z. z.), ktoré by, podľa niektorých odborníkov, mohlo ustanovenie trestného činu znásilnenia mužov osobami ženského pohlavia suplovať. Po podrobnej analýze nám však neostáva iné, ako s extenzívnym výkladom ustanovenia § 200 nesúhlasiť, v dôsledku čoho v závere druhej časti uvažujeme nad jednoduchým legislatívnym riešením pre slovenského legislatívca, ktoré je už celkom dobre známe z českého právneho prostredia a ktoré je zamerané na modernizáciu ustanovenia § 199 zákona č. 300/2005 Z. z.

V tretej, poslednej časti, zhrnieme zistené nedostatky v ochrane dôstojnosti, preukázateľné nenaplnenie pozitívneho záväzku štátu na ochranu svojich občanov a významné porušenie zásady rovnosti či diskriminácie na základe pohlavia pri garantovaní trestno-právnej ochrany osôb – mužov v slovenskom práve.

1. DÔSTOJNOSŤ A JEJ OCHRANA V ÚSTAVNÝCH PORIADKOCH ČESKEJ REPUBLIKY A SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Goran Cöllste, profesor aplikovanej etiky na univerzite v Linkopingu, hodnotí dôstojnosť človeka ako univerzálnu kategóriu spoločnú pre celý ľudský rod. Podľa Cöllsteho treba pristupovať ku každej ľudskej bytosti s rešpektom, a to bez ohľadu na iné vlastnosti a kvality.² Hodnota človeka je teda rovnaká pre všetky ľudské bytosti. Obdobne, v Kantovom ponímaní človeka ako účelu o sebe sa ľudská dôstojnosť vyníma ako všeobecne aplikovateľná hodnota.³ Miesto ľudskej dôstojnosti v ústavnom poriadku Českej a Slovenskej republiky môžeme interpretovať na podobnej báze. Na jednej strane komparovaného spektra máme odhodlanie českých občanov chrániť a rozvíjať Českú republiku v duchu nedotknuteľnosti hodnôt ľudskej dôstojnosti a slobody ako vlast' rovnoprávných a slobodných občanov,⁴ na strane druhej slovenské úsilie uplatňovania demokratickej formy vlády a záruk slobodného života, ktoré zaiste pamätá aj na dôstojnosť svojho personálneho substrátu.⁵ V oboch prípadoch máme na mysli preambulu k jednotlivým ústavám, ktorá, ako si môže pozorný čitateľ všimnúť, je vo vzťahu k ľudskej dôstojnosti podrobnejšia a explicitnejšia v českom variante. Je však priskoro na udeľovanie medailí za úroveň ochrany, nachádzame sa predsa stále v priestore právnej nezáväznosti. Ak teda vykročíme vpred, o niečo ďalej, a podrobíme skúške právne relevantné prostredie opísaných dokumentov, dospejeme zrejme k poznaniu, podľa ktorého v obidvoch zmienených prípadoch máme vymedzenú ľudskú dôstojnosť ako univerzálnu hodnotu chránenú relatívne invariantným obsahom noriem ústavného práva. Za rozdiel možno považovať azda len takmer doslovný prepis ustanovení Listiny základných práv a slobôd (ďalej len Listina) vo vlastnom texte Ústavy SR, ktorý Ústava ČR supluje odkazom na Listinu ako súčasť českej polylegálnej ústavy.⁶ Od tohto momentu sa môžeme pohybovať po línii načrtnutej práve Listinou, ktorá explicitne vymedzuje rovnosť v ustanoveniach čl. 1 a čl. 10. Minimálny katalóg základných práv a slobôd garantovaný Listinou je dopĺňaný úniou iniciatívou prevažne vo forme primárneho práva, Charty základných práv EÚ (ďalej len Charta) či ustálenej judikatúry príslušných súdnych orgánov.⁷ Ochrana ľudskej dôstojnosti vôbec významne ťažila z postlisabonského vývoja. Podľa profesorky Barancovej sa Chartou Európska únia prihlásila k ľudskej dôstojnosti nielen ako k najvyššej hodnote Európskej únie, ale aj ako k základnému princípu práva EÚ, či základnému subjektív-

² CÖLLSTE, G. *Is Human Life Special? Religious and Philosophical Perspectives on the Principle of Human Dignity*. Berlin: Peter Lang, 2002, s. 15.

³ KANT, I. *Základy metafyziky mravov*. Bratislava: Kalligram, 2004, s. 63.

⁴ Ústavný zákon č. 1/1993 Sb. (*Ústava České republiky*).

⁵ Zákon č. 460/1992 Zb. (*Ústava Slovenskej republiky*).

⁶ Čl. 3 ústavného zákona č. 1/1993 Sb. (*Ústava České republiky*).

⁷ Pozn autora: Netreba tiež zabúdať na Európsky Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorého ustanovenia čl. 6 a čl. 14 vytvárajú náležitý právny rámec pre ochranu jeho adresátov.

nemu právu vybavenému právnym nárokom.⁸ Barancová zdôrazňuje, že už nejde len o prvok morálnej filozofie a objektívny princíp bez vymožitelnej subjektívno-právnej dimenzie, ale reálne právo jednotlivca so subjektívno-právnym presahom.⁹ Zdôrazňuje to aj Šimovček, podľa ktorého okrem tvrdého jadra Európskych hodnôt (demokracia, dodržiavanie ľudských práv a právny štát) Lisabonská zmluva dopĺňa tri ďalšie hodnoty: úcta k ľudskej dôstojnosti, rovnosť a rešpektovanie základných ľudských práv, ktoré v dôsledku Lisabonskej zmluvy už nemajú len deklaratórny charakter, ale stali sa všeobecným cieľom Európskej únie.¹⁰ Klasická zásada, „Kde je právo, tam je aj právna ochrana“, judikovaná napr. aj Ústavným súdom Slovenskej republiky¹¹ tak vo svetle nastaveného kurzu nadobúda ešte ostrejšie kontúry a pripomína členským štátom Európskej únie pozitívny záväzok zabezpečenia rovnakej ochrany dôstojnosti, ako ľudského práva, bez ohľadu na pohlavie, rasu, vierovyznanie atď. Drgonec, v súvislosti s ustanoveniami čl. 12, ods. 1 a 2 Ústavy SR (čl. 1 a čl. 3, ods. 1 Listiny), k tomu dodáva: „Každý človek sám osebe, bez výnimky je subjektom ochrany priznanej prvou vetou [čl. 12, ods. 2 Ústavy SR]. Každému sa zaručuje sloboda a rovnosť v dôstojnosti a v právach. Prvou vetou čl. 12 ods. 1 Ústava SR priznáva rovnaké práva všetkým ľudským bytostiam. V druhej vete sa garantuje všetkým subjektom práva, že základné práva a slobody im nemožno odňať, scudzitiť, nie sú premlčateľné ani im ich nemožno zrušiť.“¹² Vo svojom náleze Ústavný súd SR konštatuje, že: „Základným cieľom čl. 12 ods. 1 a 2 ústavy je ochrana osôb (právnických a fyzických) proti diskriminácií zo strany orgánov verejnej moci.“¹³

Ak premostíme uvedené s ochranou dôstojnosti prostredníctvom trestnoprávných noriem v Českej a Slovenskej republike, teda pozitívnym záväzkom štátu vytvoriť dostatočne široký a adresný normatívny priestor, ktorý je spôsobilý zabezpečiť ochranu ľudskej dôstojnosti všetkých ľudí, narážame na problém. Tento problém vnímame práve vďaka porovnaniu § 199 slovenského Trestného zákona¹⁴ s prislúchajúcim ustanovením českej právnej úpravy, konkrétne s § 185 *Trestního zákoníka*.¹⁵ Obe právne úpravy sú venované trestnému činu znásilnenia, ktorý spadá do kategórie trestných činov proti ľudskej dôstojnosti (respektíve ľudskej dôstojnosti v sexuálnej oblasti). Rozdiel je však v šírke katalógu ochraňovaných subjektov. Litera slovenského variantu je orientovaná na znásilnenie výlučne osôb ženského pohlavia, zatiaľ čo česká verzia zahŕňa pod množinu osôb chránených pred znásilnením aj osoby mužského pohlavia. Domnievame sa, že aj osoby mužského pohlavia majú nárok na ochranu dôstojnosti, pretože je to ústavné právo vyjadrené tak vo všeobecnej rovine v čl. 12, ods. 1, ako aj špecificky v ustanovení čl. 19, ods. 1 Ústavy SR, slovami: „Každý má právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti...“¹⁶

⁸ BARANCOVÁ, H. Ľudská dôstojnosť – základ právneho štátu. In: Peter Blaho – Adriana Švecová (eds). *Hodnotový systém práva a jeho reflexia v právnej teórii a praxi, I. diel*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2013, s. 51.

⁹ BARANCOVÁ, H. Ľudská dôstojnosť – základ právneho štátu, s. 51.

¹⁰ ŠIMOVIČEK, I. a kol. *Hodnoty trestného práva v teórii a praxi*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis. 2012, s. 10–11.

¹¹ II. ÚS 58/97.

¹² DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. 3. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2012, s. 274–275.

¹³ PL. ÚS 8/04.

¹⁴ Zákon č. 300/2005 Z. z. (Trestný zákon).

¹⁵ Zákon č. 40/2009 Sb. (Trestní zákoník).

¹⁶ Zákon č. 460/1992 Zb. (Ústava Slovenskej republiky).

Takáto ochrana sa podľa Drgonca „poskytuje predovšetkým prostredníctvom trestného a občianskeho práva, pričom v každom z týchto odvetví ide o orientáciu na ochranu pred inými formami ponížovania dôstojnosti človeka – v trestnom práve dominuje ochrana sexuálnej dôstojnosti ...“.¹⁷ Nediskriminačná ochrana a prístup k spravodlivosti sú garantované aj Európskym Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len Dohovor) a v príslušnej judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva. Dohovor zakladá pozitívnu povinnosť zmluvného štátu zabezpečiť jednotlivcom aktívnym spôsobom ochranu proti zásahom do ich práv a slobôd, čo je neraz možné len prijatím konkrétnych ustanovení trestného práva.¹⁸ Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len ESLP) vo veci M. C. proti Bulharsku konštatoval, že z ustanovení čl. 3 a čl. 8 Dohovoru vyplýva štátom povinnosť zakotviť v právnom poriadku ustanovenia, ktoré by účinným spôsobom postihovali trestný čin znásilnenia a aplikovať tieto ustanovenia v praxi.¹⁹ V širšej perspektíve by sme mohli uvažovať o aplikácii ustanovenia § 200 zákona č. 300/2005 Z. z. o trestnom čine sexuálneho násillia, avšak, ako neskôr budeme vidieť, subsumpcia obráteného znásilnenia pod uvedenú skutkovú podstatu naráža na mantinely ústavnoprávných noriem a aplikačnej praxe. Nedôvodná absencia spomínanej ochrany mužov pred znásilnením je v dôsledku uvedeného, podľa nás, diskriminačná, čo vo všeobecnej rovine potvrdil aj ESLP v rozhodnutí *Evans v. The United Kingdom*, slovami: „Rozdielne zaobchádzanie s osobami v analogickom alebo relevantne podobnom postavení je diskriminačné, ak nemá objektívne a rozumné odôvodnenie, ktorým je ak nesleduje legitímny cieľ alebo ak neexistuje vzťah rozumnej proporcionality medzi použitými prostriedkami a zámerom, ktorý sa má uskutočniť.“²⁰ Podobne aj Ústavný súd Slovenskej republiky v náleze z roku 2000 judikoval, že „za diskriminačnú úpravu možno považovať takú úpravu..., ktorá rovnaké alebo analogické situácie rieši odchylným spôsobom, pričom takýto postup zákonodarca nemôže alebo ani nevie rozumnne odôvodniť legitímnym cieľom a tým, že tento cieľ sa musí dosahovať práve zvoleným legislatívnym riešením“.²¹ Antické dedičstvo prirodzených práv, z ktorých dávame do popredia *isonomiu* (rovnosť pred zákonom) a *isotimiú* (rovnaký rešpekt ku všetkým) kované v ohni jusnaturalistickej tradície stoicizmu, Huga Donellusa či Johna Lockeá a pretavené v duchu postmodernej právnej koncepcie *afterpublic law*, vytvára „spozitivizovanú“ (v prípade ľudskej dôstojnosti možno hovoriť dokonca až o „nadpozitívácii“²²) univerzálnu ochranu práv všetkých osôb a nepochybne ukladá povinnosť dedičom tejto tradície – štátom západnej demokracie takúto ochranu aktívne poskytovať. Hovoríme o ochrannej dimenzii či funkcii základných práv, pri zrodení ktorej stál v sedemdesiatych rokoch 20. storočia nemecký Spolkový ústavný súd.²³ Univerzalistická tendencia chápania a ochrany základných práv, medzi ktoré zaiste patrí aj ľudská dôstojnosť, je prejavom egalitarizácie kedysi hierarchi-

¹⁷ DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*, s. 393.

¹⁸ KMEC, J. *Evropské trestní právo*. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 74–75.

¹⁹ KMEC, J. *Evropské trestní právo*, 75 s.

²⁰ *Evans v. The United Kingdom*.

²¹ PL. ÚS 21/2000.

²² Ústavný súd v náleze II. ÚS 2268/07 zdôraznil, že koncepcia ľudskej dôstojnosti artikulovaná preambulou Listiny základných práv a slobôd ako nedotknuteľná hodnota je postavená mimo kompetenciu ústavných orgánov, a teda je súčasťou nadpozitívneho práva.

²³ WAGNEROVÁ, E. – ŠIMÍČEK, V. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 14.

zovanej spoločnosti. Podľa Baroša, politika ľudskej dôstojnosti je postavená na axióme, podľa ktorej je nevyhnutné vážiť si všetkých ľudí rovným dielom.²⁴ Ak je v hre ľudská dôstojnosť, pokračuje Baroš, nemal by byť aplikovaný ani princíp proporcionality. Niet verejného záujmu, ani základného práva, ktoré by mohli ľudskú dôstojnosť prevážiť, a preto si zasluhuje nekompromisnú ochranu.²⁵ Hovoriac o nekompromisnej ochrane treba už len dodať, že okrem iného, Ústavný súd v náleze II. ÚS 2268/07 z ľudskej dôstojnosti, ako základného hodnotového princípu, dôvodil významné normatívne implikácie v oblasti trestného práva.²⁶ Tým sa dostávame späť k základnej otázke celej práce, ktorou je trestnoprávna ochrana dôstojnosti poskytovaná každému – v súlade so zásadou rovnosti. Pozrime sa teda bližšie na konkrétnu právnu úpravu trestného činu znásilnenia v zákonných ustanoveniach jednotlivých trestných predpisoch.

2. STAIRWAY TO HEAVEN & HIGHWAY TO HELL

V predchádzajúcej časti sme ukázali, že ľudská dôstojnosť je nielen základným ľudským právom, ale aj akousi nadpozitívnou hodnotou postavenou mimo rámec dero-gačných kompetencií ústavných orgánov. Taktiež sme názorne dokumentovali vzťah základných ľudských práv k ich adresátom, ktorý je pri ich distribúcií, uplatňovaní, ale aj ochrane definovaný princípom rovnosti. V nasledujúcom texte sa budeme snažiť, vo vzájomných súvislostiach, zmapovať genézu ustanovenia trestného činu znásilnenia vyjadreného § 241 ods. 1 zákona č. 140/1961 Sb. a jeho následný obsahový rozkol v ustanoveniach jeho nasledovníkov. Čitateľovi tiež naznačíme, že napriek pomerne homogénnym kultúrno-spoločenským vplyvom sa súčasné úpravy trestného činu znásilnenia líšia spôsobom, ktorý, bez preháňania, predpokladá dva rozdielne svety.

2.1 Na počiatku bolo...

...znásilnenie. Avšak, aby sme boli presnejší, mali by sme azda hovoriť o trestnom čine znásilnenia, ktorý vykladáme prostredníctvom ustáleného jazykového výkladu ako: *násilné prinútenie ženy na pohlavný styk*.²⁷ Od prosocialistického právneho systému a jeho predstaviteľov, ktorí boli naklonení výrazne v prospech konštruktivistického racionalizmu, by zrejme bolo trúfalé očakávať akúkoľvek introspekciu a pružnú adaptáciu na nové alebo dovtedy skryté pomery socialistickej spoločnosti. Ak však máme na pamäti, že išlo o šesťdesiate sedemdesiate roky, v oblasti právnej úpravy trestného činu znásilnenia sa v tej dobe nejednalo o nijakú tragédiu. Bolo to práve obdobie dekád druhej polovice dvadsiateho storočia, ktoré prinieslo feministický aktivizmus, emancipáciu a pozornosť pre prehliadané trestné činy páchané voči ženám.²⁸ Navyše, feminizmus sa stal odrazovým mostíkom pre hnutia zdôrazňujúce bezradnosť a bezzubosť trestno-

²⁴ Ibidem, s. 55.

²⁵ Ibidem, s. 61.

²⁶ Ibidem.

²⁷ *Krátky slovník slovenského jazyka*, [2015-02-19]. Dostupné z: <[²⁸ Pozri: GRIFFIN, S. Rape: The All-American Crime. *Ramparts Magazine*. 1971, roč. 10, č. 3, s. 26–36.](http://slovník.juls.savba.sk/?w=zn%C3%A1silni%C5%A5&s=exact&c=4eb9&d=kssj4&d=psp&d=sss2&d=sss&d=sss&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ma&d=hssjV&d=bermolak&d=obce&d=priezviska&d=un&d=locutio&d=pskcs&d=psken&d=noundb&ie=utf-8&oe=utf-8#>></p></div><div data-bbox=)

právnej ochrany žien a len vďaka feminizmu sa začalo verejne diskutovať o znásilnení ako o celospoločenskom probléme.²⁹ Vyše päťdesiatročné úsilie prinieslo svoje ovocie a už dnes sa napríklad nemusíme zaoberať stereotypom, ktorý obeť znásilnenia kategorizoval ako spoluvinníčky, a to len pre určitý – vyzývavý druh správania či ošatenia. Inou kapitolou je presvedčenie, podľa ktorého nie je možné znásilniť vlastnú manželku.³⁰ Keďže žena fakticky patrila manželovi,³¹ tento mal inherentné právo na jej telo.³² Dnes už je tento prístup prekonaný. Zlomovým boli deväťdesiate roky (rok 1993) kedy došlo k definitívnemu podriadeniu znásilnenia manželky pod normu trestného činu znásilnenia vo všetkých amerických štátoch.³³ Západná demokratická spoločnosť sa, hoci nie všade (pozri napríklad Maďarsko³⁴), teší pomerne racionálnemu chápaniu znásilnenia osôb ženského pohlavia s poskytnutím primeranej ochrany pre obeť a trestov pre páchatelov takýchto činov. Ak máme hovoriť o fenoméne *reverse rape*, teda opačného znásilnenia, treba povedať, že vývoj k úprave trestného činu smerom k rodovej neutralite a odstraňovanie rôznych predsudkov (z ktorých mnohé má žiaľ na svedomí, inak pozitívna, feministická iniciatíva na ochranu žien, prípadne niektoré iné ideológie³⁵) je stále v zárodku. Obraz sexuálnej kriminality pod váhou preexponovanej feministickej paradigmy vytvára predstavu mužmi ovládanej spoločnosti, kde sexuálne násilie predstavuje úmyselné mužské konanie, ktorým muži preukazujú svoju dominanciu a moc. Sexualita je z takejto perspektívy organizovaná mužmi a pre mužov.³⁶ Prístup niektorých štátov k problému sexuálnej kriminality páchanej ženami na mužoch je potom v dôsledku podobných ideologických deformácií prístupom krajín na prelome 19. a 20. storočia. K nim patrí aj Slovenská republika, ktorá napriek svojej príslušnosti k západnému modelu fungovania spoločnosti v prijímaní úpravy trestného činu znásilnenia osôb mužského pohlavia nedôvodne zaháľa, a to napriek rovnakým štartovacím pozíciám v postfederálnom českom a slovenskom národnom vývoji. Ak sme tvrdili, že na počiatku bolo znásilnenie v klasickom sémantickom vymedzení, mali sme na mysli, v súlade s nastavenou chronológiou v úvode, ustanovenie § 241 ods. 1 zákona č. 140/1961 Sb. Iste by sme mohli spomenúť právnu úpravu z päťdesiatych rokov, ale vzhľadom na totožné vymedzenie subjektu, predmetu útoku a objektívnej stránky trestného činu (s výnimkou trestnej sadzby, ktorá bola v zákone č. 86/1950 Sb. nastavená prísnejšie) predchádzajúcu úpravu vynecháme. Zákon 140/1961 Sb. upravoval trestný čin slovami: „*Kto násilím alebo hrozbou bezprostredného násillia donúti ženu k súložiu, alebo kto na taký čin zneužije jej bez-*

²⁹ ROSE, V. Rape as a Social Problem: A Byproduct of the Feminist Movement. *Social Problems*. 1977, Vol. 25, No. 1, s. 75–76.

³⁰ *Black's Law Dictionary* vo svojej 9. edícii stále uvádza, okrem novších, aj pôvodne zaužívanú definíciu znásilnenia, podľa ktorej je znásilnenie protiprávnym konaním muža, ktorý za použitia sily vykoná súlož na žene (nie manželke) proti jej vôli. GARNER, B. A. et al. *Black's Law Dictionary*. 9th ed. Saint Paul: Thomson Reuters, 2009, s. 1374.

³¹ McMAHON-HOWARD, J. – CLAY-WARNER, J. – RENZULLI, L. Criminalizing Spousal Rape: The Diffusion of Legal Reforms. *Sociological Perspectives*. 2009, Vol. 52, No. 4, s. 505.

³² NEUMANN, C. E. *Sexual Crime*. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2010, s. 22.

³³ *Ibidem*, s. 23.

³⁴ Hungary Cries unheard: The failure to protect women from rape and sexual violence in the home. *Amnesty International report*: EUR 27/002/2007.

³⁵ RAKO, P. Sexuálne trestné činy a otázka práva na spravodlivý súdny proces. In: Karel Schelle – Jaromír Tauchen a kol. (eds). *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava: KEY Publishing, 2014, s. 310.

³⁶ JANDOUREK, J. *Sociologie zločinu*. Praha: Portál, 2011, s. 73.

brannosť...“,³⁷ a teda je jednoznačne určené, kto môže byť páchatelom a kto obeťou. Špecifikom trestného činu znásilnenia podľa československej právnej úpravy je rodová ohraničenosť obeť. Šámal a Rizman k tomu dodávajú, že ak hovoríme o trestnom čine znásilnenia, predmetom útoku je v oboch prípadoch spáchania tohto trestného činu žena.³⁸ Ženou pritom rozumieme osobu ženského pohlavia bez ohľadu na vek, za ženu teda považujeme v súvislosti s ustanovením § 241 ods. 1 aj maloleté dievča.³⁹ Ako sme už uviedli o čosi vyššie, rodovo neutrálne vymedzenie trestného činu nebolo na dennom poriadku ani v zahraničí, a tak nemožno hodnotiť československú právnu úpravu príliš prísne. Naopak, domáce vymedzenie trestného činu znásilnenia korešpondovalo s medzinárodnými štandardmi. Zmena na domácej scéne nastala až neskôr, v období samostatnosti Českej a Slovenskej republiky. Postupujúc, v úvode načrtnutej časovej osi, ďalej, do roku 2001, konečne narážame na zásadný zlom na poli českého trestného práva hmotného, ktorý, v kontexte s vývojom nasledujúcich rokov, legitimizuje označenie právnej úpravy trestného činu znásilnenia ako schizofrenickej, a to z dôvodu zásadného obsahového nesúladu medzi cestou českého legislatívneho úsilia a jeho slovenským ekvivalentom. Podme sa však pozrieť na to, čo spôsobilo významné odlíšenie noriem s totožným genetickým kódom.

2.2 Keď sa práva berú vážne

Aby sme pochopili, čo spôsobilo nový a širší pohľad na sexuálne trestné činy a ich reinterpretáciu, musíme sa vrátiť do osemdesiatych a deväťdesiatych rokov minulého storočia. Veda sa v tomto období aspoň čiastočne oslobodila od feministických paradigiem⁴⁰ a otvorila sa výskumu aj v oblasti sexuálnej trestnej činnosti páchanej na mužoch. Spočiatku sa bral zreteľ výlučne na homosexuálne orientované konania, teda sexuálne delikty páchané osobami mužského pohlavia na mužoch. Neskôr sa, napriek zaužívanému, striktnému jazykovému výkladu, začala upriamovať pozornosť aj na prípady sexuálnej trestnej činnosti páchanej ženami na mužoch.⁴¹ Podľa odhadov došlo napríklad v roku 1995 približne k 19 390 prípadom znásilnení (pre porovnanie, v celonárodnej analýze *National Intimate Partner and Sexual Violence Survey* z roka 2010 sa hovorí až o 1,58 milióna prípadoch mužov, ktorí aspoň raz počas svojho života boli znásilnení alebo boli obeťou pokusu o znásilnenie⁴²) alebo pokusov takéhoto činu na osobách mužského pohlavia starších ako 12 rokov. Hoci toto číslo zahŕňa aj homosexuálne orientovanú sexuálnu činnosť, nie je pochýb o tom, že napriek tejto skutočnosti môže byť skutočný počet oveľa vyšší.⁴³ Dôvody podhodnotenia počtu sexuálnych trestných činov

³⁷ Zákon 140/1961 Sb. (Trestný zákon).

³⁸ ŠÁMAL, P. – RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 1994, s. 855.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ PALMER, C. Twelve Reasons Why Rape Is Not Sexually Motivated: A Skeptical Examination. *The Journal of Sex Research*. 1988, Vol. 25, No. 4, s. 525–526.

⁴¹ SMITH, R. – PINE, C. – AWLEY, M. Social Cognitions About Adult Male Victims of Female Sexual Assault. *The Journal of Sex Research*. 1988, Vol. 24, s. 101.

⁴² *National Intimate Partner and Sexual Violence Survey*, s. 19. [2015-03-05]. Dostupné z: <http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/nisvs_report2010-a.pdf>.

⁴³ MITCHELL, D. – HIRSCHMAN, R. – HALL, G. Attributions of Victim Responsibility, Pleasure, and Trauma in Male Rape. *The Journal of Sex Research*. 1999, Vol. 36, No. 4, s. 369.

páchaných ženami na mužoch spočívajú v mimoriadne vysokej latentnosti sexuálnej kriminality vo všeobecnosti. Napriek hlasom z feministickej opozície, v deväťdesiatych rokoch už medzinárodná vedecká scéna nepripúšťala priestor pre spochybňovanie fenoménu obráteného znásilnenia, jednoducho sa etabloval ako, nie štatisticky bezvýznamný, fakt. Reakcie na seba nenechali dlho čakať a v mnohých štátoch sa začali reformulácie trestných činov znásilnenia spôsobom, ktorý by naďalej nediskriminoval a nemarginalizoval obeť určitého pohlavia. Tieto tendencie boli jednoznačné ak u bezprostredných susedov – krajín vyšehradskej štvorky. V Českej republike sa tak stalo roku 2001, kedy bol prijatý zákon č. 144/2001 Sb., ktorý formuloval § 241 ods. 1 nasledovne: „*Kdo násilím alebo pohrůžkou bezprostredného násilí donutí jiného k souloži nebo k jinému obdobnému pohlavnímu styku nebo kdo k takovému činu zneužije bezbrannosti jiného, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.*“ Ako je dobre vidieť, uvedená zmena sa netýkala iba rozšírenia právnej ochrany na osoby mužského pohlavia, ale došlo k rozlíšeniu obsahu pojmu znásilnenie skrz tzv. iný obdobný pohlavný styk. Iným obdobným pohlavným stykom sa chápu také sexuálne aktivity, ktoré možno považovať za porovnateľné so súložou z hľadiska intenzity zásahu do sexuálnej sféry poškodeného.⁴⁴ Podľa dôvodovej správy viedli českého zákonodarcu k takejto významnej zmene „*velmi závažné těžkosti pri aplikácii a interpretácii*“ dovtedajšieho ustanovenia § 241. Výslovná dikcia totiž umožňovala len posudzovanie znásilnení žien a výlučne takých konaní páchatela, ktoré spočívali v súložii s obeťou.⁴⁵ Hoci systematika sexuálnych trestných činov zostala v pôvodnej, nie celkom prehľadnej a ucelenej, podobe⁴⁶ a odborná verejnosť sa k novým vágnym pojmom stavala kriticky,⁴⁷ rozhodnutie českej legislatívy možno hodnotiť skôr pozitívne. Modernizácia právnej úpravy v Českej republike znamenala prvý krok k vychýleniu sa od spoločného dedičstva, ktoré v tomto čase bolo stále dobre pozorovateľné v slovenskej právnej úprave. V prípade novely je namieste hovoriť o významnom legislatívnom kroku, pretože štát od účinnosti novely prichýlil do svojej ochranárskej náručie všetky subjekty, ktoré sa mohli reálne stať obeťami sexuálnej trestnej činnosti. Ešte stále sa nemožno pozeráť na slovenskú trestnoprávnu úpravu pomedzi prsty, pretože zákonom č. 253/2001 Z. z. došlo aspoň k priatiu trestného činu sexuálneho násillia, ktorý ale výslovne nereagoval na problém obrátených znásilnení a sám o sebe zahŕňal iba alternatívne formy sexuálneho styku, okrem súložii. Skutková podstata trestného činu sexuálneho násillia viac menej odzrkadľovala nówum § 241 ods. 1 českého variantu, a teda postihovala „*jiný obdobný pohlavní styk*“.⁴⁸ V tomto momente sa však dostávame k azda najvýraznejšej polemike ohľadom sexuálnej trestnej činnosti na Slovensku vôbec. Ako už bolo uvedené na začiatku, časť odbornej verejnosti je presvedčená, že trestný čin sexuálneho násillia je možné vykladať extenzívne a fenomén obráteného znásilnenia

⁴⁴ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. Praha: Linde, 2006, s. 284.

⁴⁵ Dôvodová správa k zákonu č. 144/2001 Sb.

⁴⁶ ČÍŽKOVÁ, J. – CÍSAŘOVÁ, D. Rekodifikace sexuálních trestných činů. *Trestní právo*. 2002, Vol. 7, No. 10, s. 7.

⁴⁷ MITLÖHNER, M. Několik úvah nad trestným činem znásilnění podle § 241 trestního zákona po novele. *Trestní právo*. 2002, Vol. 7, No. 10, s. 11.

⁴⁸ Pozn. autora: Skutková podstata § 241 ods. 1 odvolávajúc sa na iný obdobný pohlavný styk v sebe zahŕňa to, čo v slovenskej právnej úprave rozumieme inými sexuálnymi praktikami ustanovenými v § 200 zákona č. 300/2005 Z. z. Podľa Kovára dôjde k znásilneniu aj vtedy, ak síce páchatel svojím konaním nesmeruje k dosiahnutiu súložii, ale smeruje napr. k dosiahnutiu orálneho sexu, análneho sexu atď. Pozri: KOVÁŘ, P. a kol. *Sexuální agrese*. Praha: MAXDORF, 2008, s. 30.

možno podriaďiť pod skutkovú podstatu § 200 zákona č. 300/2005 Z. z. Podľa zástancov tohto názoru sa tak celá teória ohľadom diskriminácie určitého pohlavia v oblasti trestnoprávnej ochrany rozpadá. Aby sme mohli, isto legitímnu, námietku vyhodnotiť a adekvátne na ňu reagovať, musíme rozobrať ustanovenie menovaného trestného činu a posúdiť ho nielen teoreticky, ale aj cez prizmu právnoprávnej praxe.

2.3 Keď dobrá vôľa a spravodlivý rozum nepostačuje

Trestný čin sexuálneho násillia podľa § 200, ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. bol prijatý ako reakcia na viaceré druhy protiprávných, sexuálne orientovaných konaní smerujúcich proti ľudskej dôstojnosti, ktoré neboli buď vôbec alebo boli len čiastočne chránené inými skutkovými podstatami Trestného zákona. Medzi takéto konania môže patriť donútenie k análnemu alebo inému styku, a to tak mužom i ženou. Z dikcie ustanovenia § 200 vyplýva, že páchatelom tohto činu je osoba (bez ohľadu na pohlavie), ktorá: „*násillím alebo hrozbou bezprostredného násillia donúti iného k orálnemu styku, análnemu styku alebo k iným sexuálnym praktikám alebo ... na takýto čin zneužije jeho bezbrannosť*“.⁴⁹ Problematickým výrazovým prostriedkom, ktorý používa zákonodarca je slovné spojenie „*iné sexuálne praktiky*“. Má sa na mysli aj pohlavný styk alebo ide len o také sexuálne praktiky, ktoré sú zásadne odlišiteľné od súlož? Ďalej, v prípade, že zákonodarca nemal na mysli súlož, možno rozšíriť význam tohto slovného spojenia právnoprávnu praxou aj na pohlavný styk? Riešenie načrtnutých otázok má zásadný význam pre právnú a významové posúdenie možnosti aplikácie vymedzenej právnej normy.

Ak sa pokúsime odraziť od jazykového výkladu použitia slova znásillenie v slovenskom právnom poriadku, neostáva len možnosť rozšírenia interpretácie zavrhnúť. Namiesto zásahu do pôvodnej skutkovej podstaty trestného činu znásillenia sa zákonodarca rozhodol vytvoriť novú skutkovú podstatu s diametrálne odlišnou terminológiou.⁵⁰ Tiež nám dáva demonštratívny výpočet konaní, v skutkovej podstate trestného činu sexuálneho násillia, najavo aký druh sexuálnych praktík má na mysli. Iné sexuálne praktiky sa budú preto typovo spájať s iným ako štandardným sexuálnym stykom (súlož). Sme presvedčení, že ak by zákonodarca mal záujem vytvoriť priestor pre ochranu osôb mužského pohlavia pred obráteným znásillením, s najväčšou pravdepodobnosťou by siahol po jednoduchšom a logickejšom riešení, ktorým by bola revízia § 199, teda trestného činu znásillenia.

V úvahe o vylúčení rozširovania výkladu nám nepriamo dávajú za pravdu komentáre Trestného zákona či judikatúra. Podľa Čentéša: „*Násillie i hrozba bezprostredného násillia musí smerovať k donúteniu iného k iným sexuálnym praktikám, než je súlož*“.⁵¹ Podobného názoru je aj Stiffel, Toman a Samaš, ktorí sú presvedčení, že v prípade trestného činu sexuálneho násillia „*ide o iné sexuálne praktiky ako súlož*“.⁵² Autori mali na pamäti

⁴⁹ Zákon č. 300/2005 Z. z. (Trestný zákon).

⁵⁰ Pozn. autora: Slovenská právna úprava v komparácii so súdobou českou právnou úpravou predstavovala podstatne neefektívnejšie a nepraktickejšie riešenie problémov, ktorými trestné činy proti ľudskej dôstojnosti vo vzťahu k celému spektru obetí, boli.

⁵¹ ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Komentár*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2013, s. 362.

⁵² STIFFEL, H. – TOMAN, P. – SAMAŠ, O. *Trestný zákon. Stručný komentár*. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 441.

zásadu legality, ktorá je integrálnou súčasťou ústavných poriadkov demokratických štátov. V trestnoprávnej rovine je zásada artikulovaná známym *nullum crimen sine lege* a je tak súčasťou Ústavy SR (čl. 49),⁵³ ako aj európskeho práva (Charta).⁵⁴ Použitie extenzívneho výkladu slovného spojenia iné sexuálne praktiky v prospech zabezpečenia trestnoprávnej ochrany sice znie na prvé počutie dobre, avšak zakladá nebezpečný jav – rozširovania trestnej zodpovednosti aj na konania, ktoré skutková podstata zjavne nepredpokladá. Došlo by tak k porušeniu zásady zákazu *in malam partem* – analógie v neprospech obvineného a tým aj k popretiu už vyššie zmienenej zásady *nullum crimen sine lege*. Akákoľvek nechuť k odpieraniu spravodlivosti a snaha priniesť spravodlivosť do právnych pomerov nemôže ospravedlniť bezbrehý axiologický výklad. Jedno ustanovenie, hoci nie celkom šťastne koncipované ešte nepredstavuje povestné *unrichtiges Recht*, a teda nezostáva zatiaľ iné, len prijať *status quo*. Právo v demokratickej spoločnosti zaiste predstavuje dynamickú štruktúru podrobenú neustálemu interpretačnému procesu s pretrvávajúcim napätím medzi textom a kontextom sociálnej skutočnosti.⁵⁵ To ale stále neznamená, že výklad môže byť natoľko svojvoľný, že znemožní priemerne uvažujúcej osobe predvídať rozhodovanie súdov do budúcnosti. Aj preto orgány činné v trestnom konaní a sudy kráčali v danej veci odlišnou cestou.

Právno-aplikačná prax sa vo veci ochrany osôb mužského pohlavia pred obráteným znásilnením vydala úplne iným smerom. Máme na mysli použitie ustanovenia § 189 trestného zákona, ktorým je trestný čin vydierania. Súd v rozhodnutí R 48/1977 judikoval, že kto násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy donúti muža k súloži so ženou, dopustí sa trestného činu vydierania podľa § 235 ods. 1 Trestného zákona. Tým však súd nekončí a dodáva, že ak by išlo o prípad opačný, a teda, ak by niekto násilím alebo hrozbou bezprostredného násilia donútil ženu k súloži s iným mužom, dopustil by sa trestného činu znásilnenia podľa § 199 ods. 1. Z uvedeného je teda očividné, že napriek rovnakému konaniu spočívajúcemu v donútení dochádza k diametrálne rozdielnym posúdeniam, pričom dôvodom je výlučne pohlavie donútenej obete. To potvrdzujú aj vyšetrovatelia a prokurátori a z konzultácií je zrejmé, že v prípade posudzovania fenoménu *reverse rape* by jednoznačne aplikovali skutkovú podstatu trestného činu vydierania. Na dôvažok len pripomenieme, že trestný čin znásilnenia (sexuálneho násilia) a vydierania majú rozdielne vymedzené trestné sadzby. Zatiaľ čo za znásilnenie (sexuálne násilie) hrozí páchatelovi trestného činu v základnej trestnej sadzbe trest odňatia slobody vo výške 5 až 10 rokov, pri vydieraní je to len 2 až 6 rokov. Posudzujúc kvalifikovanú skutkovú podstatu trestného činu vydierania so základnou skutkovou podstatou skúmaných sexuálnych trestných činov sa stále vydieranie, so sadzbou 4 až 10 rokov, javí ako miernejšie trestané. Na základe zisteného možno konštatovať, že pokiaľ by v tom najoptimistickejšom scenári subsumovali orgány činné v trestnom konaní obrátené znásilnenie pod skutkovú podstatu trestného činu vydierania, obeť takéhoto činu (muži) by sice trestnoprávnu ochranu požívali, ale v porovnaní s osobami ženského pohlavia v pod-

⁵³ Pozri 82/2001-US.

⁵⁴ IVOR, J. – KLIMEK, L. – ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina: EUKÓDEX, 2013, s. 42.

⁵⁵ PŘIBÁŇ, J. – HOLLÄNDER, P. et al. *Právo a dobro v ústavní demokracii*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011, s. 33.

statne menšej miere. Dochádza tak k preukázateľnej diskriminácii na základe pohlavia. Optimizmus a rozširovanie okruhu konaní, ktoré upravuje skutková podstata trestného činu sexuálneho násillia narážajú na tvrdé mantinely právneho rámca a aplikačnú prax. Inými slovami, dobrá vôľa a cit pre spravodlivosť nie vždy postačuje.

Vezmúc do úvahy celkové porovnanie legislatív, je očividné, že v oblasti sexuálnej kriminality došlo k dvom odlišným prístupom. Na strane českej je to prístup holistický, ktorý jedným ustanovením vytvoril priestor pre ochranu najširšieho okruhu adresátov a na strane druhej, slovenskej, partikulárny, ktorý v niekoľkých skutkových podstatách upravuje viacero konaní, avšak bez vyčerpania nevyhnutných adresátov, ktorých sa právna norma má týkať. Slovenská republika tak získava významnú komparatívnu nevýhodu (alebo výhodu?) vo forme praktickej ukážky – príkladu u právne a kultúrne najbližšieho suseda. Obdobie ďalšieho vývoja je poznačené prípravami rekonštrukcie trestného práva na Slovensku. Z pohľadu zásadnej zmeny a aktualizácie trestného práva niet vhodnejšieho času na úpravu znásillenia ako rodovo neutrálneho trestného činu. To sa však pri spätnom pohľade na zákon 300/2005 Z. z. nestalo. Dôvodová správa takýto stav komentuje slovami: „*Trestné činy proti ľudskej dôstojnosti zostali v podstate nezmenené oproti doteraz platnej právnej úprave, ktorá sa v praxi osvedčila. Prebrala sa aj skutková podstata sexuálneho násillia zavedená novelou Trestného zákona č. 253/2001 Z. z.*“. Neochota revidovať trestný čin znásillenia sa prenáša aj do poslednej, tretej, fázy, ktorú môžeme neformálne nazvať ako postkodifikačnú.

2.4 Na večné časy a nikdy inak?

Postkodifikačné obdobie prinieslo, a to nielen v oblasti trestného práva, veľa zmien. Už v úvode sme zdôraznili orientáciu postlisabonskej Európy na ľudskú dôstojnosť, ktorú slovenský legislatívca v oblasti jej trestnoprávnej ochrany pomerne vytrvalo ignoruje. Ospravedlnením mu nemôže byť ani neustále pretrvávajúci deficit skúmania viktimizácie mužov v spoločenských vedách⁵⁶ či neochota väčšiny mužských obetí sexuálnych atakov ohlásiť spáchanie trestného činu⁵⁷ a tým priznať obzvlášť dehumanizujúcu a zahanbujúcu udalosť. K hlasom vyzývajúcim k zmene trestnoprávných ustanovení sa pridali Parlamentné zhromaždenie Rady Európy a Výbor pre rovnosť príležitostí pre mužov a ženy, podľa odporúčaní ktorých, majú členské štáty Rady Európy upraviť trestné činy znásillenia a sexuálneho násillia tak, aby išlo o rodovo neutrálne trestné činy. To sa opäť raz nepodarilo, a dokonca sa s takouto zmenou nepočíta(lo) ani v aktuálnej veľkej novele trestného práva. V tomto momente sa výsledný obrázok dvoch, pôvodne rovnakých, ustanovení musí javiť skôr ako koláž dvojice nesúrodých legislatív bez predchádzajúcej príbuzenskej relácie. Je to škoda jednak v tom, že Slovensko každým rokom záhaľky zdôrazňuje neochotu poskytnúť rovnakú ochranu ľudskej dôstojnosti všetkých bez rozdielu a jednak v tom, že doteraz nebolo schopné využiť výborného príkladu, ktorý mu poskytol jeho český kolega pri úprave trestného činu znásillenia v roku 2001.

⁵⁶ FRENCH, B. H. – TILGHMAN, J. D. – MALEBRANCHE, D. A. Sexual Coercion Context and Psychosocial Correlates Among Diverse Males. *Psychology of Men & Masculinity*. 2015, Vol. 16, No. 1, s. 42.

⁵⁷ WALKER, J. – ARCHER, J. – DAVIES, M. Effects of Rape on Men: A Descriptive Analysis. *Archives of Sexual Behavior*. 2005, Vol. 34, No. 1, s. 69 an.

Zamrzí to o to viac, že český zákonodarca sa od roku 2001 posunul opäť raz bližšie k moderným trendom a sexuálne trestné činy prešli významnejšou koncepčnou zmenou.⁵⁸ Toľko kritizovaná neprehľadnosť a nesúrodosť v systematike sa stala minulosťou.⁵⁹ Sexuálne trestné činy v novo kodifikovanej úprave (zákon č. 40/2009 Sb., *Trestní zákoník*) už nie sú len širšou súčasťou rozložitej skupiny protiprávných konaní proti slobode a ľudskej dôstojnosti, kde sa v minulosti (zákon č. 140/1961 Sb., *Trestní zákon*), v ôsmej hlave spájali tak nesúrodé trestné činy, ako napríklad znásilnenie a porušovanie tajomstva dopravovaných správ. Rekodifikácia zdôraznila závažnosť sexuálnych trestných činov jednak ich osamostatnením a tiež ich presunom z ôsmej hlavy do hlavy tretej. Za významné plus treba považovať aj špecifikáciu skupiny uvedených trestných činov, ktoré už nie sú označené len ako „*Trestné činy proti ľudskej dôstojnosti*“, ale adresnejšie, ako „*Trestné činy proti ľudskej dôstojnosti v sexuálnej oblasti*“, čím bola vypočítaná kritika popredných trestnoprávných odborníkov, ktorí volali po koncepčnej zmene.⁶⁰ Novou systematikou trestného kódexu sa progres na českej trestnoprávnej scéne nevyčerpal. Je zrejmé, že došlo, okrem iného, aj k podstatným zmenám v ustanovení § 185, trestného činu znásilnenia (predtým § 241). Ide predovšetkým o vypustenie podmienky bezprostrednosti hrozby násillia, rozšírením konania i na hrozbu inej ťažkej ujmy a rozšírením trestnosti na všetky formy pohlavného styku.⁶¹ Treba tiež spomenúť zmenu v pojmosloví, ktorá sa prejavila v nahradení pojmov súlož a iný obdobný pohlavný styk, v základnej skutkovej podstate trestného činu znásilnenia, termínom pohlavný styk. Zmysel takéhoto kroku tkvel pravdepodobne v snahe vytvoriť všeobecný, jednotiaci pojem pre menej závažné formy sexuálnej delikvencie, ktorý by zahŕňal akýkoľvek spôsob ukájania pohlavného pudu na tele inej osoby, odlišný od súložu a iného pohlavného styku vykonaného spôsobom porovnateľným so súložou, ktoré sú predmetom kvalifikovaných skutkových podstát § 185 *Trestního zákoníku*.⁶²

Pre naše účely by bolo priveľmi optimistické očakávať od slovenského zákonodarcu koncepčnú reorganizáciu trestného zákona. Tá by v kontexte s načrtnutým problémom ani nebola potrebná. Legislatívna zmena teda nemusí byť vôbec drastická. Celkom by postačovalo, ak by sa ustanovenie § 199, ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z., ktoré znie nasledovne: „*Kto násillím alebo hrozbou bezprostredného násillia donúti ž e n u k súložu alebo kto na taký čin zneužije j e j bezbrannosť, potrestá sa odňatím slobody na päť rokov až desať rokov.*“, zmenilo, s prihliadnutím na požiadavku nediskriminačnej ochrany ľudskej dôstojnosti, na: „*Kto násillím alebo hrozbou (bezprostredného) násillia donúti i n é h o k súložu alebo kto na taký čin zneužije j e h o bezbrannosť, potrestá sa odňatím slobody na päť rokov až desať rokov.*“ Nie je ani nutná úprava tzv. iného obdobného pohlavného

⁵⁸ Pozn. autora: Nová úprava je reakciou na dlhodobé pripomienky odbornej verejnosti, ako aj na „*rámcové rozhodnutie Rady EÚ 2004/68/SVV o boji proti sexuálnemu zneužívaniu detí a detskej pornografii, návrh Dohovoru Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním IPC-ES (2007) 6 E FINI, Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii a Dohovor o počítačovej kriminalite*“. Pozri: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1647.

⁵⁹ Pozri: GRÍVNA, T. Trestné činy proti dôstojnosti v sexuálnej oblasti v novém trestním zákoníku. In: Jiří Jelínek (ed.). *O novém trestním zákoníku*. Praha: Leges, 2009, s. 87 an.

⁶⁰ ČÍŽKOVÁ, J. – ČÍSAŘOVÁ, D. Rekodifikace sexuálních trestných činů. *Trestní právo*. 2002, Vol. 7, No. 10, s. 8–9.

⁶¹ GRÍVNA, T. Trestné činy proti dôstojnosti v sexuálnej oblasti v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2009, No. 10, s. 67.

⁶² Pozri: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges, 2013, s. 261.

styku, ktorý je dobre známy z českého prostredia, keďže v slovenskom práve sa týmto zaoberá už iné ustanovenie (Trestný čin sexuálneho násillia). Príklad modernej a nediskriminačnej právnej úpravy netreba hľadať len v Českej republike. Ak sa pozrieme na právnu úpravu ostatných štátov vyšehradskej štvorky (štáty v bezprostrednom susedstve so Slovenskou republikou, ktoré sú súčasťou Európskej únie), uvidíme, že rodovo neutrálne vymedzenie je skôr pravidlom, ako výnimkou. V 25. časti poľského trestného zákona pojednávajúcej o trestných činoch sexuálnej slobody a slušnosti sa napríklad v čl. 197, § 1 uvádza, že kto násillím, hrozbou alebo za použitia lsti prijme inú osobu k pohlavnému styku, potresce sa odňatím slobody od 2 do 12 rokov.⁶³ Inak to nie je ani v Maďarsku a Rakúsku. Zatiaľ čo v prvom menovanom je trestný čin subsumovaný pod sexuálne násillie a skutková podstata postihuje konanie páchatela, ktorý silou alebo hrozbou proti životu, telesnej integrite (a) alebo lstou (b) vykoná sexuálny styk na inej osobe,⁶⁴ v druhom prípade sa pod trestnými činmi proti sexuálnej integrite a sebaurčeniu, v § 201 a § 202 nachádza skutková podstata takých konaní, ktorými páchatel obmedzením osobnej slobody, hrozbou bezprostredného ohrozenia života alebo zdravia prinúti inú osobu k súložiu alebo obdobnému sexuálnemu styku.⁶⁵ Vo všetkých menovaných prípadoch je zrejmé, že obeť trestného činu je vymedzená rodovo neutrálne, a teda pod takto ustanovené skutkové podstaty nie je problém subsumovať aj znásillenie muža vykonané osobou ženského pohlavia.

ZÁVER

V našom príspevku sme sa venovali komparatívnej analýze trestného činu znásillenia v Českej a Slovenskej republike. Skúmali sme tak úpravu socialistickú a federálnu, ktorá bola výrazom kultúrnej a právnej jednoty, ako aj úpravy vychádzajúce zo spoločného základu, ktoré si v istom momente svojej existencie začali žiť vlastným životom. Máme na mysli postfederalistickú právnu úpravu sukcesorov, ktorí sa, preberajúc štafetu legislatívnej zodpovednosti, vybrali každý iným smerom. Trestnoprávna ochrana ľudskej dôstojnosti v Českej republike realizovaná prostredníctvom skutkovej podstaty trestného činu znásillenia svojou univerzálnosťou a rodovou neutralitou poskytuje adekvátny stupeň právnej obrany aj pre osoby, ktoré tradične do pojmových znakov predmetu útoku nespádali. Na druhej strane, slovenská právna úprava zostáva pôvodnou – v istom zmysle až zastaranou – a fenomén obráteného znásillenia vo svojich ustanoveniach trestného práva hmotného neodráža. Dochádza tak k vytvoreniu alebo ešte presnejšie zachovaniu právneho vákua v oblasti ochrany osôb mužského pohlavia proti protiprávnemu konaniu, ktorým žena násillím, hrozbou (bezprostredného) násillia alebo využitím bezbrannosti donúti muža k súložiu. Absencia alebo, v prípade použitia skutkovej podstaty trestného činu vydierania, oslabenie takejto ochrany je ešte väčšmi zarážajúcejšia, ak zoberieme do úvahy ústavný vývoj Českej a Slovenskej republiky a vývoj základných práv v Európskej únii. Ľudská dôstojnosť sa po prijatí Lisabonskej zmluvy stala fundamentálnym právom Európskej únie, ktoré má byť všemožne chránené, vrátane vnútro-

⁶³ Kodeks karny.

⁶⁴ Act C/2012, the Criminal Code.

⁶⁵ Strafgesetzbuch – StGB.

štátnych trestnoprávných prostriedkov ochrany. Slovenská republika tak, v rozpore so všeobecným smerovaním členských štátov, nenaplní pozitívny záväzok, ktorý má voči svojim občanom. Argument, podľa ktorého je znásilnenie výlučnou doménou osôb ženského pohlavia v dôsledku stupňa vedeckého poznania, predovšetkým však kvalitatívnych a kvantitatívnych výskumov, neobstojí. Nemožno súhlasiť ani s podriadením takéhoto konania pod trestné činy vydierania (neadekvátne trestná sadzba) či sexuálneho násillia (nedochádza k naplneniu objektívnej stránky trestného činu). Nepriznanie právnej ochrany pred znásilnením osobám mužského pohlavia priliehajúcou normou je aktom svojvoľným, ktorý sa neopiera o relevantné dôvody a nemá obhájitelný racionálny základ. Ako riešenie problematickej situácie navrhujeme rodovo neutrálnu reformuláciu trestného činu znásilnenia, ktorá by rozšírila okruh potenciálnych obetí chránených skutkovou podstatou § 199 zákona č. 300/2005 Z. z. aj na osoby mužského pohlavia. Takouto zmenou by sa zabezpečila požiadavka univerzálnej ochrany ľudskej dôstojnosti v sexuálnych otázkach prostredníctvom noriem trestného práva a slovenská trestná legislatíva by sa, aspoň v tejto oblasti, dostala do stavu, ktorý korešponduje s parametrami európskeho vývoja. Už by sme tak nemuseli hovoriť o schizofrénii paragrafov, hoci český prístup by aj naďalej predstavoval výraznú odchýlku, obzvlášť v rozlišovaní medzi znásilnením a sexuálnym násillím či modernej systematike sexuálnych trestných činov v rekodifikovanom *Trestním zákoníku*. Obsahovo by sme však dosiahli viac-menej vyrovnaný stav.

**Looking into the Mirror and Reflecting on the Schizophrenic Section
No. 241 of an Act No. 140/1961 Coll.****Kristián Čechmánek**

Abstract: This article focuses on Slovak and Czech legal protection of human dignity in sexual matters through legal instruments of criminal law. The author examines the evolution of joint socialist rape crime legislation and its outcomes in two separate legal orders. The primary goal of the paper is to prove that the Slovak legal system does not provide sufficient protection for males against woman-on-man rape. Since the Slovak state fails in the terms of protection of men significantly, therefore it does not fulfil its obligation to protect human dignity with criminal law measures in accordance with the principle of equality. In comparison with the Czech legal order, we see considerably different approach despite of the same initial conditions. Differences were brought in by enacting Act no. 144/2001 Sb. which represented a step forward in terms of comprehensive legal protection from potential sexually oriented crimes. A Slovak legislator, therefore, gained a comparative advantage and a detailed guide for overcoming insufficient and rigid socialist – based legislation. In the end of the article, after exhaustive legal analysis, the author suggests a simple change of current Slovak criminal act which is already well known from Czech legal order.

Key words: human dignity, rape, sexual violence, discrimination, equality